

TÜKETİCİNİN KORUNMASINA İLİŞKİN HAKLARLA İLGİLİ ANAYASAL VE YASAL DÜZENLEMELERİN NİTELİKLERİ VE ANAYASADA ALMALARI GEREKEN YERLER

Doç. Dr. Tahsin ERDİNÇ*

Özet: Çeşitli nedenlerle tüketici korunması gereken bir kişidir; zira tüketici bir yandan sözleşmenin karşı tarafını teşkil eden üretici, imalatçı, ithalatçı, satıcı karşısında ekonomik bakımdan güçsüz bir konumdadır. Ayrıca satın aldığı mal ya da hizmetin nasıl, hangi hammaddelerle, hangi teknolojiyle üretilip kendisine verildiğini ve sağlığı ya da huzuru için arz ettiği riskleri bilmeyen ve bilemeyen, bu nedenlerle bilgilendirilmesi ve aydınlatılması gereken bir kişidir. Bu sebeplerle de güçsüz ve korunmaya muhtaç bir konumdadır. Bu itibarla, esasen tüketici haklarının insan hakları olduğu konusunda ve tüketicinin korunmasıyla ilgili olan tüketici hukukunun da sosyal nitelikli bir hukuk olarak kabul edilmesi gerektiği hususunda bir tartışma bulunmamaktadır. Tüketici haklarını Anayasa Hukuku temelinde ele almaya gayret eden işbu çalışma, Anayasa ve temel hak ve özgürlükler bağlamında mevzubahis hakların sosyal hak niteliklerinin belirlenmesi amacını taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tüketici hakları, insan hakları, sosyal devlet, sosyal haklar, Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun

THE QUALIFICATION OF THE CONSTITUTIONAL AND LEGAL REGULATIONS ABOUT THE RIGHTS CONCERNING PROTECTION OF CONSUMERS AND THEIR CONSTITUTIONAL PLACE

Consumer is a person who for various reasons, need to be protected; consumer, which constitutes the opposite side of the contract manufacturer, manufacturer, importer, dealer is

* Doğu Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Tüketiciler Derneği (TÜDER) Hukuk Danışmanı

located opposite the economically weak. Also how to purchase the goods or services, which raw materials, technology elements, which was given to him, and for the supply of health or peace of mind and did not know who does not know the risks are, therefore, a person must be informed and enlightening. For these reasons, That is a position in the weak and vulnerable. In this respect, it is essentially about human rights, consumer rights, consumer law and consumer protection in the law also should be considered as a social character, there is a discussion of respect. Consumer rights and who strives to address the Constitutional Law on the basis of this study was entirely absent in the context of the constitutional and fundamental rights and freedoms, rights, social rights are intended to identify attributes.

Key Words: Consumer rights, human rights, social rights, welfare state, The Law Concerning Protection of Consumers

Bu tebliğimizde tüketici haklarının Anayasa ve temel hak ve özgürlükler bağlamında niteliklerini belirleyerek söz konusu belirlemeye göre Anayasa'nın hangi kısmında düzenlenmesi gerektiğini ortaya koymak amacındayız.

1. Tüketici Haklarının Mahiyet ve Niteliklerinin Belirlenmesi

A-a) Öncelikle tüketici haklarının neler olduğu konusunun açıklığa kavuşturulması gerekmektedir.

Tüketici hakları kanımızca Türk hukukunda ve özellikle Anayasa'da ve 4077 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanunda tanımlanmış değildir. Öte yandan tüketici hakları yakın tarihlerde gündeme getirilmeye başlanmıştır. Avrupa'da özellikle Avrupa Birliği çerçevesinde, Maastricht Antlaşması'ndan yani 1993'ten sonra ağırlıkla ele alınmıştır.

Tüketici haklarının ilk olarak sistematik biçimde; “15 Mart 1962 tarihinde ABD başkanı J. Kennedy'nin Kongrede yapmış olduğu tarihi konuşmasında” ortaya atılmış olduğu kabul edilmektedir. Konuşmasında Kennedy, “Tüketicinin de vazgeçilmez temel hakları bulunduğunu ve bunların; **güvenlik hakkı, bilgi edinme hakkı, seçme hakkı ve temsil edilebilme hakları**” olduğunu aslında kanımızca bütün dünyaya ilan etmiş oluyordu¹. Bu

¹ 15 Mart 2005 tarihinde Kadir Has Üniversitesi ile Tüketiciler Derneklerinin katılımı sonucu tertiplenmiş; Avrupa Birliği-Türkiye müzakere sürecinde Tüketicinin Korunması Paneli'ne sunulmuş tebliğleri içeren Ağustos 2005 tarihli aynı adı taşıyan tüketicinin korunması kitabının

nedenle de daha sonraları 15 Mart Dünya Tüketiciler Günü olarak kabul edilmiş olup bugün de bu kabul varlığını sürdürmektedir.

Keza Avrupa Birliği 15-21 Ekim 1972 tarihli Paris Zirvesinden sonra da 1975 yılında Topluluk Bakanlar Konseyi; “Tüketicinin aşağıda belirtilen beş temel hakkını benimsemiş ve bir ön program kabul etmiştir”.

Bunlar;

- “ Tüketicinin sağlık ve güvenliğinin korunması hakkı,
- Tüketicinin ekonomik çıkarlarının korunması hakkı,
- Tüketicinin zararlarının tazmin edilmesi hakkı,
- Tüketicinin bilgilendirilmesi ve eğitim hakkı,
- Tüketicinin örgütlenme ve temsil edilme hakkı’dır.

Görüldüğü gibi bu beş grup tüketici hakkı yukarıda Kennedy’nin sıraladığı ve Uğur Özgöker’in anlamlarını açıkladığı haklardan ibaret görünmekte ise de yeni doğmuş üç grup hakkın eklenmesi ile evrensel tüketici hakları sayısı sekize çıkmıştır.

Bu haklar, “7 Şubat 1992’de imzalanan ve 1 Kasım 1993 tarihinde yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması ile gerçekleştirilmiş” ve Avrupa Birliği’nin temel politikası olarak uygulamaya geçirilmiştir.

b) Bu haklar Avrupa Birliği kurucu antlaşmalarından, Maastricht Antlaşması ile yeni bir şekil ve içeriğe kavuşan ve madde sıralamaları değişen Roma Antlaşması’nın; 3/S, 129/A, 81 (Eski 85), 82 (Eski 86) ve 39.maddelerinde tüketicinin korunmasına ilişkin Avrupa Birliği politikaları (haklar) olarak düzenlenmiş ve uygulanmaktadır. Bunlardan özellikle 81.madde tüketicinin korunmasına ve haklarına zarar verdiği kabul edilen serbest rekabetin bozulmasına yönelik girişimlerin ve teşebbüslerin yasaklanmasını; 82.madde de özel teşebbüslerin ekonomik ve sosyal bakımdan egemen (hakim) durumlarının kötüye kullanılmasını yasaklayan ve cezalandıran; bu suretle tüketiciyi etkin surette korumayı amaçlayan

editörü Uğur Özgöker de Kennedy’nin yukarıda sıraladığı tüketici haklarının anlam ve içeriklerini açıklamıştır (bkz. a.g.e. sh. VII).

hükümlerdir². AB'nin tüketici hakları ve tüketicinin korunmasına ilişkin politikaları düzenleyen mevzuatı birincil hukuk= kurucu antlaşmalardan ibaret değildir.

Avrupa Birliği ve batı ülkelerinde tüketici haklarının ortaya çıkışları, kabul edilişleri ve özellikle Avrupa Birliği Antlaşmasıyla hayata geçirilişleri; bu hakların nelerden ibaret bulunduğu kanımızca bu şekilde özetlenebilir.

B-a) Tüketici haklarının insan hakları bağlamında mahiyet ve nitelikleri

J. Kennedy'nin konuşmasında, “**Tüketicinin de vazgeçilmez temel hakları bulunduğunu...**” vurgulamış olması bu hakların mahiyetleri itibariyle, insan hakları olduklarını göstermektedir.

AB'nin tüketici hakları ve tüketicilerin korunmasına ilişkin düzenlemeleri, daha çok, ‘ikincil hukuk’ yani ‘tüzükler ve yönergeler’de bulunmaktadır. Bu konuyu düzenleyen çok sayıda tüzük ve yönergeler gösterilmiştir³.

Ayrıca yukarıda sözü edilen Avrupa Birliği-Türkiye müzakere sürecinde **tüketicinin korunması** panelinde tüketici hakkının, “**en temel insan hakkı**” olduğu vurgulanmıştır⁴.

Esasen tüketici haklarının insan hakları olduğu konusunda bir tartışma görülmemektedir. Aksine bu konuda yazılanlar ve söylenenlerin, tüketici haklarının insan hakları olduğu anlayışına dayalı olduğu görülmektedir. Bizce de tüketici hakları **insan haklarıdır**.

b) Mahiyetleri itibariyle insan hakları oldukları kuşkusuz olan tüketici haklarının niteliklerinin de ayrıca belirlenmesi gerekmektedir. Bu belirleme ile tüketici haklarının insan hakları arasında işgal edeceği yer belirlenebilecektir.

Tüketici haklarının taşıdıkları nitelikler ve özellikle korudukları kişiler ve yönedikleri amaçlar itibariyle görüleceği gibi sosyal nitelikte haklar ya da sosyal haklar olduklarını ortaya koymaktadır. Şöyle ki;

² bkz. İstanbul Ticaret Odası yayını Tüketici Hukuku-Mevzuata İlişkin Yorum-Eleştiri-Öneri 2004 sh.56; Özgöker, Uğur, Avrupa Birliği Rekabet Hukuku ve Politikası, İstanbul 2008, Beta, sh.11 vd.

³ İstanbul Ticaret Odası, Tüketici Hukuku, sh. 56- 59.

⁴ Engin Başaran'ın tebliği sh.4-5.

ba) Öncelikle belirtmelidir ki sosyal hakların niteliklerini açıklayan kriterler dört kategoriye irca edilebilmektedir. Bunlar sırasıyla;

- Teknik kriter,
- Maddi kriter,
- Sübjektif kriter,
- Sosyolojik kriter olarak görülmektedir⁵.

Bu kriterlerden özellikle sosyolojik kritere ve kabul edilen görüşlere göre sosyal hakların ayırt edici kriterleri;

- Sosyal haklar, ekonomik ve sosyal bakımdan, sosyal ve ekonomik eşitsizlikleri ortadan kaldırıncı nitelik taşırlar⁶,
- Sosyal haklar ekonomik ve sosyal bakımdan zayıf olan kişi ve grupları güçlü olan kişilere karşı koruyucu nitelik taşırlar⁷; ‘sosyal denem hakların ayırıcı özelliği sosyal adaletsizliklerin düzeltilmesine yaramalarıdır.. bu haklar ekonomik eşitsizliklerin gidericileri ve düzelticileridirler. Dolayısıyla sosyal haklar iktisaden zayıf durumda olanların fiili ya da sosyal eşitsizliklerin kurbanı olanların haklarıdır.’⁸
- Sosyal haklar, ekonomik ve sosyal bakımdan güçsüz olan kişi ve grupların güçlü olan gruplara karşı korunması ve sosyal eşitsizliklerin önlenmesi amacıyla devletin ekonomik ve sosyal alanına karışmasını (müdahalesini) gerektiren ve ayrıca devletin ekonomik alanda çalışma ve sözleşme hürriyetlerine de müdahale edici düzenlemeleri gerektiren haklardır. Başka ifadeyle sosyal devlet olarak adlandırılan bu devlet ekonomik ve sosyal alana ve sözleşme hürriyetine toplum ve ekonomik olarak zayıf olanlar yararını gözetecek biçimde müdahale eder⁹. Gerçekten Özbudun’a göre de; ‘sosyal devlet, sosyal barışı ve sosyal adaleti

⁵ Tanör, Bülent, Anayasa Hukukunda Sosyal Haklar, İstanbul 1978, sh.13 vd.

⁶ Tanör, Bülent, a.g.e. sh. 41.

⁷ Burdeau, George, Traite de Science Politique, 2 edition, Tome VII Vol 2, LGDİ Paris/1971 p. 592. Burdeau G., Libertes Publiques, 3. Edition, LGDJ; Paris 1973 p. 339. Tanör, Bülent, a.g.e sh. 41.

⁸ Tanör, Bülent , a.g.e. sh.74 vd.

⁹ Tanör, Bülent, a.g.e. sh. 78 vd.

sağlamak amacıyla devletin sosyal ve ekonomik hayata aktif olarak müdahalesini meşru ve gerekli gören bir anlayışı ifade eder¹⁰.

bb) Öte yandan sosyal devlet ve özellikle sosyal hakları düzenleyen hukuk, sosyal hukuk olarak adlandırılabilir. Tüketicinin korunmasıyla ilgili tüketici hukuku da sosyal nitelikli hukuk olarak kabul edilmektedir. Gerçekten İ. Yılmaz Aslan, eserinde; “Bu hukuk dalı klasik özel hukuk-kamu hukuku ayrımının dışına çıkmakta **sosyal hukuk** adıyla üçüncü bir hukuk dalının doğumunu göstermektedir. Tüketici hukukunun sosyal hukukun bir dalı”¹¹ olduğunu vurgulamaktadır¹².

bc) Ayrıca vurgulanmalıdır ki tüketicinin taraf olduğu sözleşme de¹³; “tüketici sözleşmenin alelade iki tarafından biri değildir. Tüketici ... çeşitli nedenlerle sözleşmede iradesini serbestçe oluşturamayan ve iradesi sakatlanan, bunun farkında olmayan bir taraftır ... sadece aldığı malı kullanmayı öğrenerek belli bir fonksiyonu görmesi için satın almakta ve tüketmektedir.”

Çeşitli nedenlerle tüketici korunması gereken bir kişidir; zira tüketici bir yandan sözleşmenin karşı tarafını teşkil eden üretici, imalatçı, ithalatçı, satıcı karşısında ekonomik bakımdan güçsüz bir konumdadır. Ayrıca satın aldığı mal ya da hizmetin nasıl, hangi hammaddelerle, hangi teknolojiyle üretilip kendisine verildiğini ve sağlığı ya da huzuru için arz ettiği riskleri bilmeyen ve bilemeyen, bu nedenlerle bilgilendirilmesi ve aydınlatılması gereken bir kişidir. Bu sebeplerle de güçsüz ve korunmaya muhtaç bir konumdadır.

‘Sanayileşmeyle birlikte seri üretim verimliliği artmış piyasalarda mal bolluğu ve çeşitliliği ortaya çıkmıştır. Birbirinin peşi sıra meydana gelen yeni buluş ve teknolojilerin gelişmesiyle yeni mallar ve hiç bilinmeyen mamuller piyasaya sunulmuştur... artık üretilen mamuller çok karmaşık ve değişik marka ve özelliktedirler. Tüketicinin bu malların içeriklerini, üretim tekniklerini ve gerçek maliyetlerini bilmesi mümkün değildir. Artık üreticiler ve satıcılar, alıcılar (tüketiciler) karşısında üstün duruma gelmişler, tüketiciler

¹⁰ Özbudun, E., T. Anayasa Hukuku, Ankara 2009, sh. 132. Sosyal hakların nitelikleri hakkında geniş bilgi için bkz. Göze, Ayferi, Siyasal Düşünceler ve Yönetimler, Beta, İstanbul, 2009, sh. 385 vd., ve özellikle sh. 399 vd.

¹¹ Aslan, İ. Yılmaz, Tüketici hukuku ve ilgili mevzuat, Bursa 1996, 16 vd.

¹² İstanbul Ticaret Odası Tüketici Hukuku, sh 22 vd.

¹³ 4077 sayılı kanunun deyimıyla “tüketici işleminde”.

pazarlama uzmanlarının.. şekil verdiği nesnelere’ olmuşlardır... Tüketicilerin yalnızca kandırma, hile vs. davranışlara karşı değil, ekonomik gücün kötüye kullanılmasına karşı da korunmaları gereği kabul edilmektedir.’¹⁴.

Sonuç olarak açıklanan ya da açıklanamayan çok çeşitli nedenlerin etkisi altında tüketici, sözleşmenin karşı tarafındaki üretici, satıcı, imalatçı vs karşısında ekonomik bakımdan, bilgi bakımından, teknolojik bakımdan, maddi bakımdan güçsüz ve dirençsiz bir konumda bulunmaktadır. Her halde korunmaya muhtaçtır.

1961 Anayasası’nın ‘GENEL GEREKÇESİ- HÜRRİYETLER REJİMİ’ başlığı altında açıklanan, sosyal ve ekonomik haklar ve ödevler’in var oluş nedenlerini şöyle açıklamıştır: ‘ Batı demokrasisi hürriyetçi yollarla daha fazla hürriyet elde etme rejimidir. Daha fazla hürriyet ise **iktisadi ve sosyal bakımdan zayıf olan kişileri, grupları korumak**, bunların maddi ve manevi varlıklarını geliştirme şartlarını hazırlamak ve bunlara sosyal haklar da tanımakla kabildir. **Zamanımızın demokratik devlet hayatı içinde bu korumanın ve hizmetlerin sağlanmasını bu alandaki engellerin kaldırılmasını istemek de sosyal bir haktır.** Türkiye de çağdaş bir demokrasinin gereklerini yerine getirmek için bu yolda yürümek zorundadır’¹⁵. Bu zorunluluğun bugün daha fazla varolduğundan kuşku yoktur. Tüketiciler için de bu zorunluluk herhalde gözetilmelidir.

bd) Bu korumayı gerçekleştirebilmek için sosyal devletin tüketicinin korunmasını sağlamak amacıyla sosyal içerikli anayasal ve yasal düzenlemelerle ekonomik ve sosyal hayata olumlu katılması ve tüketici işlemlerine (sözleşmeye) olumlu müdahalesi gerekmektedir. Tüketici sözleşmeleri bu nitelikleri taşımaktadır. Başka ifadeyle tüketici sözleşmelerinin bu sosyal içerik ve nitelikleri taşıdıkları görülmektedir. Bu zorunlulukları ve çalışma ve sözleşme hürriyeti alanına müdahaleyi “klasik yasaların sağlaması mümkün değildir.”¹⁶. açıklandığı gibi sosyal hukukun devreye girmesi zorunlu görülmektedir.

¹⁴ İst. Tic. Odası, a.g.e. sh. 17.

¹⁵ 1961 AY. ve İlgili Mevzuat, Filiz Kitabevi, İstanbul 1971, sh. 23.

¹⁶ Aslan a.g.e. sh.16.

Tüketici Hukuku gerçekten sosyal hukuk nitelik ve içeriğine sahiptir. ‘Satıcılarla (üretici ve ithalatçılarla) tüketiciler arasındaki ilişkilerin dengelenmesi ve tüketicilerin korunması için- müdahale eden devletin- kanun koyucusunun kullandığı metodlar çeşitlidir¹⁷.

c. Bu belirlemelere göre; ekonomik, sosyal hatta teknolojik bakımdan güçsüz ve zayıf konumda bulunan tüketicinin korunması amacına yönelik, devletin toplum ve tüketici yararına ekonomik ve sosyal hayata ve sözleşme hürriyeti alanına karışmasını gerektiren tüketici haklarının **sosyal haklar niteliğini** taşıdıkları söylenebilir. Kanımızca da bu haklar, elbette kısmen farklılıklar gösterebilen sosyal hak niteliğini taşımaktadırlar.

Bu görüş kabul edilmese bile tüketici haklarının insan hakları olduğunda kanımızca kuşku yoktur.

2. 1982 Anayasası’nda Tüketici Hakları ve Bu Hakların Anayasa’da İşgal Etmesi Gereken Yer

A. 1982 Anayasası’nda tüketicinin korunmasına ilişkin hükümler

a) 1982 Anayasası’nın insan haklarına ilişkin ikinci kısmında tüketici haklarına ya da tüketicinin korunmasına ilişkin hükümlere yer verilmemiştir. Bu tutumun anlamının belirlenmesi konusunu şimdilik ileriye bırakıyoruz.

b) 1982 anayasasında tüketicinin korunmasına ilişkin hükümler bulunmaktadır. Şöyle ki, bu Anayasanın “Mali ve Ekonomik Hükümleri”düzenleyen Dördüncü Kısımda ‘Ekonomik Hükümler’ bölümünde tüketicinin korunmasına ilişkin olarak 171 ve 172. Maddeler sevk edilmiştir.

Kooperatifçiliğin geliştirilmesine ilişkin olan 171.madde aynen; **“devlet milli ekonominin yararlarını dikkate alarak öncelikle üretimin arttırılmasını ve tüketicinin korunmasını amaçlayan kooperatifçiliğin gelişmesini sağlayacak tedbirleri alır.”**

Tüketicilerin korunmasına ilişkin olan 172. Maddesine göre de de; **“Devlet tüketicileri koruyucu ve aydınlatıcı tedbirleri alır, tüketicilerin kendilerini koruyucu girişimlerini teşvik eder.”**

‘Piyasaların Denetimi..’ne ilişkin olan AY.’nın 167. Maddesi de; serbest rekabetin işlerliğini ve tekelleşmenin önlenmesini sağlamayı amaçlayan bir madde olup tüketicinin

¹⁷ İst. Tic. Odası, a.g.e. sf 28-30.

korunmasını sağlayacak bir niteliktedir. Gerçekten bu maddeye göre; ‘devlet; para, kredi, sermaye, mal ve hizmet piyasalarının sağlıklı ve düzenli işleyişini sağlayıcı, geliştirici tedbirleri alır. Piyasalarda fiili veya anlaşma sonucu doğacak tekelleşme ve kartelleşmeyi önler..’ Bilindiği gibi Batıda tüketici hakları ve tüketiciler; bu kabil serbest rekabet politikalarıyla yani serbest rekabetin işlerliğinin sağlanması yoluyla korunmakta oldukları göz önüne alınca; bu maddenin de tüketicileri koruduğu sonucuna ulaşılabilir. Söz konusu 167. Maddenin gerekçesi de bu kabul tarzını doğrulamaktadır¹⁸.

Görüldüğü gibi tüketicilerin korunmasını sağlayıcı olan bu hükümler de yukarıda tanımları yapılmış olan tüketici haklarının tanındıklarını ve güvenceye bağlanmış olduklarını kanımızca gösterememektedirler.

1961 Anayasası’nda kooperatifçilik sosyal haklar arasında (md. 51) de düzenlenmiş ancak gerek hakları düzenleyen kısımda ve gerekse başka kısımlarda tüketicinin korunmasından ve tüketici haklarından söz edilmemiştir. Ne var ki 1961 Anayasası’nın yapıldığı tarihte yukarıda açıkladığımız Kennedy’nin tüketici haklarını ilan eden konuşması henüz yapılmamıştı. Ayrıca Avrupada da tüketici hakları konusunda henüz elle tutulur gelişmelerin sağlanmamış olduğunu biliyoruz. Bu itibarla 61 Anayasasının tüketici haklarına ya da tüketicinin korunmasına yer vermemiş olması doğal karşılanmalıdır.

Ancak 61 Anayasasının kooperatifçiliğin geliştirilmesini anayasanın ikinci kısmında ve sosyal haklar bölümünde düzenlemiş olması anlamlıdır. Günümüzde tüketicinin korunmasını da içine alan kooperatifçiliğin gelişmesine ilişkin anayasa hükmünün sosyal nitelik taşıdığına ve sosyal haklar arasında düzenlenmesi gerektiğine bir kanıt niteliği taşıdığı kanısındayız.

c) 1982 Anayasasının hazırlandığı tarihe göre tüketicinin korunmasına ilişkin hükümlere yer vermiş olması; Avrupa’da ve Avrupa Birliği’nde 1993 yılından itibaren tüketici haklarına ağırlıkla yer verilmiş olduğu göz önüne alınca ileri görüşlü bir düzenleme ve gelişme olarak kabul edilebilir.

Ne var ki 82 anayasasının tüketicinin korunmasına ilişkin hükümlere temel hak ve hürriyetleri düzenleyen ikinci kısmında değil, mali ve ekonomik hükümleri düzenleyen dördüncü kısımda yer vermiş olması; tüketicinin korunmasına ilişkin hükümlerin tüketici haklarını değil, fakat devletin sosyal amaçlarla tüketicilerin korunması yararına ekonomik ve

¹⁸ Kuzu, Burhan, Türk Anayasa Metinleri ve İlgili Mevzuat, İstanbul 2009, sh. 202.

sosyal hayata müdahalesi yükümlülüğünü düzenlemiş olduğunu göstermektedir. Nitekim Özbudun da AY.'nın 171 ve 172. maddelerinin; sosyal devletin sosyal amaçlarla, 'ekonomik hayata müdahalesi' başlığı altında ele alınmaları gerektiğini belirtmiştir¹⁹.

d) Öte yandan Devletimiz kanımızca yukarıda sözkonusu koruyucu hükümlerin tüketici haklarını da tazzammum ettiği varsayımıyla; Tüketicinin Korunması Hakkında Kanunu 1995 yılında kabul ve ilan etmiştir. 2003 yılında değiştirilen 4822 sayılı kanunla değişik Tüketicinin Korunması Hakkında 4077 Sayılı Kanun içeriği incelendiği takdirde Avrupa Birliği'nden ve Avrupa Birliği ülkelerinden ileri hükümler de taşımaktadır. Özellikle tüketici hakları hakem heyeti gibi karar organlarını oluşturmuş ve çalıştırmakta olması bakımından bu kanunun içeriğinin Avrupa Birliği ülkelerine örnek teşkil edecek nitelikte olduğu ulaşılabildiğimiz kaynaklarca kabul edilmektedir. Yine aynı kaynaklar bu ileri görüşlü yasal düzenlemelerin Türkiye'nin tüketicilerin korunması hakkında günümüzde ulaştığı seviyeyi göstermesine karşın; ülkemizin özellikle uygulama alanında geri kalmışlıklarının sözkonusu olduğunu da vurgulamaktadırlar.

Ancak bu kanun da incelendiği takdirde önce tüketici haklarını düzenlemediği, ayıplı mal ve ayıplı hizmet dolayısıyla tüketicinin korunmasına ilişkin hükümler getirdiği görülmektedir.

B. Yeni anayasada ya da anayasa değişikliğinde tüketici haklarının işgal etmesi gereken yer

a) Öncelikle insan haklarının, tanınması ve güvenceye bağlanması alanında bilinen ve uygulanan düzenleme şekline bir göz atmak gerektiği kanısını taşıyoruz.

Gerek uluslararası insan hakları sözleşmeleri ve özellikle AİHS, gerekse buradaki düzenleme şeklini örnek almış olan 1961 ve 1982 anayasalarının temel hak ve hürriyetleri şöyle tanımışlardır:

Önce temel hak ve hürriyetleri düzenleyen maddelerden her birinin birinci fıkrasında; bir hak ya da hürriyet tanınmakta ve güvenceye bağlanmaktadır. Aynı maddelerin sonraki fıkralarında ise o hakkın mahiyet ve niteliğine göre, hakkın sınırlanmasının koşulları,

¹⁹ Özbudun, E., a.g.e. sh.135.

sebepleri ve amaçları, sınırlama araçları (ancak kanunla sınırlanacağı), hangi hallerde sınırlanacağı düzenlenmektedir.

Bu düzenleme şeklinden anlaşıldığı gibi önce anayasanın hak ve hürriyetleri düzenleyen kısmında ve niteliğe göre ilgili bölümde haklar tanınmış ve güvenceye bağlanmış olmalıdır.

Burada şu hususu kesin olarak vurgulamak gerekir ki **haklar ancak uluslararası sözleşmelerde ya da ulusal anayasalarda tanınır, düzenlenir ve güvenceye bağlanırlar. Yasalar ise İngiltere'deki gibi yasa-anayasa ayrımı olmayan ülkeler hariç anayasalarla tanınmış olan hakları yine anayasaların verdiği yetki sınırları içerisinde öngörülen koşullarla, amaçlara ve sebeplere göre sınırlandırabilirler.** Yasalar hakları tanıyamazlar, ancak anayasalarda tanınmış olan hakları düzenlerler.

Nitekim;

aa- Örneğin AİHS md. 9; 'Herkes düşünce, vicdan ve din özgürlüğüne sahiptir.' Uluslararası Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesi'nin (UKSH) 18. maddesi de aynı şekilde; 'Herkesin düşünce, inanç ve din hürriyetine hakkı vardır.' demektedir. Keza İnsan Hakları Evrensel Bildirisi (İHEB) de 18. maddesinde benzer şekilde; 'Herkesin düşünce, vicdan ve din özgürlüğüne hakkı vardır.' diyerek öncelikle hakları tanımaktadırlar. Söz konusu İnsan Hakları belgelerinin hepsinde, önce her bir hak tanınmış, daha sonra düzenleme ve sınırlamalar öngörülmüştür²⁰.

ab- Tanıma ve düzenleme şekli 1961-1982 AY'larında da aynıdır. Örneğin 1961 AY madde 10'da; 'Herkes kişiliğine bağlı dokunulmaz, devredilmez ve vazgeçilmez temel hak ve hürriyetlere sahiptir.' demektedir. Keza 1982 AY da 12. maddesinde aynı şekilde; 'Herkes kişiliğine bağlı dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez temel hak ve hürriyetlere sahiptir.' Demek suretiyle önce her iki AY kişilerin temel haklarını tanımışlardır. Bunun gibi her iki AY temel hak ve hürriyetleri tanıyıp düzenledikleri, her bir özel maddede de önce her bir hakkı tanımak zorunluluğu duymuşlardır. Örnek olarak 1961 AY madde 14'de; 'Herkes yaşama, maddi ve manevi haklarını geliştirme ve kişi hürriyetine sahiptir.'; 1982 AY da benzer şekilde 17. maddesinde; 'Herkes yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir.' Demek suretiyle ilk önce temel hak ve hürriyeti tanımak yolunu tutmuşlardır. Söz konusu maddelerin daha sonraki fıkralarında ise, hakların nasıl, hangi

²⁰ Bkz. Kuzu, B., a.g.e. sh. 839,823.

hallerde, hangi araçlarla (ancak kanunla), hangi meşru amaç ve sebeplerle sınırlanabilecekleri öngörülmüştür.

Sosyal haklar alanındaki düzenleme biçimi de klasik hakların düzenlenmesinden farklı değildir. Nitekim USEKHS'nin 9. maddesinde²¹; 'Bu sözleşmeye taraf devletler, herkese sosyal sigorta dahil, toplumsal güvenlik haklarını tanır.' Avrupa Sosyal Şartı'nın 12. maddesine göre de; 'Sosyal güvenlik hakkını' ve etkin biçimde yararlanılması şartlarının hazırlanmasını isteme haklarını tanınmış ve düzenlenmiştir.

Bunlar gibi; 1961 AY. 48. maddesi ile 'Herkes sosyal güvenlik hakkına sahiptir.' ; keza 1982 AY. Da 60. maddesiyle; 'Herkes sosyal güvenlik hakkına sahiptir.' Demek suretiyle öncelikle bu temel hakları tanımışlar, Böylece hakların tanınması ve düzenlenmesi şeklini açıkça göstermişlerdir.

Bu itibarla 4077 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun'un Anayasa'da açıkça tanınmamış olan tüketici haklarını düzenleyebilmesi hukuk mantığına ve tekniğine göre mümkün değildir. Ancak fiilen böyle bir yasa yapılmış olup yürürlükte ve kanımızca başarıyla uygulanabilmektedir.

b) Tespit edilen bu durumlara göre devlet güçsüz olan tüketiciyi koruma görevini üstlenmiş ve anayasanın 171 ve 172.maddelerine göre yükümlendiği bu görevlerini 4077 sayılı yasayla yerine getirmektedir.

Ne var ki başarıyla uygulansa da, bu yasa yukarıda açıklanmış ve dünyaca kabul edilmiş olan tüketici haklarını tanımış ve düzenlemiş değildir. Ayrıca anayasanın 171 ve 172.maddeleri tüketicinin korunmasını sağlayan yönleriyle bu yasaya dayanak oluşturmaktadırlar. Fakat anayasada tüketici haklarını, temel hak ve hürriyetleri tanıyan ve güvenceye bağlayan hükümler bulunmamaktadır. 4077 sayılı kanun da tüketici haklarını tanıyan anayasa maddeleri bulunmadığından, tüketici hakları yönünden anayasal dayanaktan yoksun bulunmaktadır.

SONUÇ

Açıklanan nedenlerle Anayasa'da dünyaca kabul edilmiş evrensel tüketici haklarının tanınmasına ve güvenceye bağlanmasına ve bu suretle söz konusu boşluğun doldurulmasına

²¹ Bkz. Kuzu, B., a.g.e.

zaruret bulunduğu kuşkusuzdur. Yeni anayasa yapımında ya da anayasa değişikliğinde bu boşluğun doldurulması gerekmektedir.

ANAYASA TASARISINA TEMEL HAKLAR VE ÖZGÜRLÜKLER KISMI SOSYAL HAKLAR BÖLÜMÜNE BİR MADDE ÖNERİSİ:

“Tüketiciler; gelişen dünya koşullarında, gıda ve emtia güvenliğine, bilgi edinme ve aydınlanma, ekonomik çıkarlarına göre dilediğini serbestçe seçebilme, örgütlenme ve temsil edilme haklarına sahiptirler.

Devlet; tüketicilerin haklarının tanınması ve korunması için hakların önündeki ekonomik, sosyal ve siyasal engelleri kaldırmak, tüketicilerin huzurlu, güvenlik içinde ve mutlu yaşam koşullarını hazırlamayı sağlamak ve gerekli önlemleri almakla görevlidir.

KAYNAKÇA

- Altuğ, Yılmaz, Kamu Denetçisi (Ombudsman), İstanbul Üniversitesi Rektörlük Yayını, 2002
- Akıncı, Müslim, Bağımsız İdari Otoriteler ve Ombudsman, İstanbul, Beta, 1999
- Aslan, İ. Yılmaz, Tüketici hukuku ve ilgili mevzuat, Bursa 1996
- Avrupa Birliği-Türkiye Müzakere Sürecinde Tüketicinin Korunması (15 Mart 2005 tarihinde Kadir Has Üniversitesi ile Tüketiciler Derneği'nin müştereken düzenledikleri panelde sunulan tebliğler)
- Avrupa Sosyal Şartı, in Kuzu, Burhan, Türk Anayasa Metinleri ve İlgili Mevzuat, İstanbul, 2009
- Başaran, Engin (Bakırköy Tüketiciler Derneği Başkanı), AB-Türkiye Müzakere Sürecinde Tüketicinin Korunması panelinde sunduğu tebliğ
- Burdeau, George, Trait  de Science Politique, 2.  dition, Tome VII, Vol 2, LGDJ, Paris, 1971
- Burdeau, George, Libert s Politiques, 3.  dition, LGDJ, Paris, 1973
- Göze, Ayferi, Siyasal Düşünceler ve Yönetimler, Beta, İstanbul, 2009
- Kuzu, Burhan, Türk Anayasa Metinleri ve İlgili Mevzuat, İstanbul, 2009
-  zbudun, Ergun, Türk Anayasa Hukuku, Ankara, 2009
-  zg ker, Uğur, Avrupa Birliği rekabet hukuku ve Politikası, Beta, İstanbul, 2008
- Tanör, Bülent, Anayasa Hukukunda Sosyal Haklar, İstanbul, 1978
- Tüketiciler Hukuku – Mevzuata ilişkin Yorum, Eleştiri,  neri, 2004, İstanbul Ticaret Odası Yayını
- Tüketiciler Vakfı, Tüketiciler Kültürü Ansiklopedisi, İstanbul, 1998
- Uluslararası Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi (UESKHS) in Kuzu, B., Türk Anayasa Metinleri ve İlgili Mevzuat, İstanbul, 2009

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ
Sayı: 25 Temmuz – Ağustos 2011
Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi
ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası
Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZİSTAN
<http://www.akademikbakis.org>

- 1961 Anayasası ve İlgili Mevzuat, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1971
- 4077 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun